

Viktor Ogneviuk

## EDUCATIONAL POLICY AS STATE PRIORITY

It is suggested the reforms of education which will be directed to the forming of the conditions for full-fledged person development through the mechanism of the equal access to the qualitative education, improving quality of life and creation the competitive society; it is defined that the key task of the state today is to open broad opportunities for state, corporate and private partnership in the sphere of education and competitiveness of different educational programs.

The reforming of education should be connected with the modernization of all society that significantly increase the effectiveness of reform efforts. We should make the qualitative changes in the science, economy, social sphere and mental life of the society. The comprehension of such interdependences can be good precondition of the successful not only of education but also of all country.

The Ministry of Education and Science should form and implement educational policy, rule over the tendencies and processes instead of constant creation and extinguishing fires. And it is not only the task in the spheres of education and science, it's a problem of all vertical governance.

The first steps in educational policy should be:

- to ensure the transition to the government based on analytics;
- to identify the positive and negative tendencies;
- to use all recourses more efficiently;
- to forecast the results.

All these tasks need identified priorities, changes of functions and structure of government. It becomes obvious that we need integral structure of government that will ensure the realization of the system changes.

**Keywords:** educational policy; reformation of education; independent assessment; integral structure of government; system changes.

## Рецензенти

О. Александрова – д.філ.н., проф.

С. Мешальський – д. хаб. гум. н., проф.

Стаття надійшла до редакції 14.10.14

УДК 378.22

Наталія Моспан

## НАПРЯМИ СТВОРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У статті йдеться про сучасний стан розвитку Європейського простору вищої освіти (ЄПВО), а саме аналіз результатів цього процесу після прийняття Болонської декларації та визначаються можливі перспективи розвитку. Основним матеріалом дослідження є автентичні джерела – незалежні звіти Європейської Комісії. Аналіз результатів процесу реалізації ЄПВО здійснено за наступними критеріями: розширення системи вищої освіти; Болонська трициклічна структура навчання; Європейська Кредитна система переносу та накопичення балів та Додаток до диплома; національна рамка кваліфікацій; студентська мобільність та тенденції отримання вищої освіти. Зазначається, що з початку Болонського процесу системи Європейської вищої освіти значно вирости. Кількість студентів у 20 національних системах зростає більш ніж на 20%. Зростаюча кількість студентів змусила більшість країн збільшити кількість вищих навчальних закладів. Більшість країн все ще мають довгі програми 5-6 років з конкретних дисциплін, які не відповідають до Болонського типової структури трьох циклів. На даному етапі в 34 країнах ECTS використовується в переважній більшості програм. У цілому, реалізація ECTS як системи перенесення та накопичення кредитів майже завершена. Деякі країни визначили мобільність студентів як частину своєї стратегії. Так, Бельгія, Франція, Мальта та Швейцарія приєдналися до 20% встановлених еталоном для Європейського простору вищої освіти до 2020 року. Згідно із загальним показником, зазначеним ЄС отримання вищої освіти населенням 30-ти-34х-річного віку має становити 40% до 2020 року. Вивчення результатів дало змогу прогнозувати подальший напрям розвитку ЄПВО, де основним може бути подальше розширення систем вищої освіти, вирішення проблемних питань, пов'язаних з три-цикловою структурою навчання та ECTS та впровадження Національних рамок кваліфікацій деякими країнами.

**Ключові слова:** Болонський процес; вища освіта; національні рамки кваліфікацій; Європейський простір вищої освіти.

**Вступ.** Створення Європейського простору вищої освіти (ЕНЕА) було розпочато разом з десятиліттям Болонського процесу в березні 2010 року під час Будапешт-Віденської Конференції міністрів. Разом з основною метою Болонського процесу з моменту його створення в 1999 році

ЄПВО (ЕНЕА) мала забезпечити більш зіставні, сумісні і когерентні системи вищої освіти в Європі.

З моменту підписання 30-ма країнами у 1999 році Болонської декларації про зміцнення Європейського простору вищої освіти та сприяння Європейської системи вищої освіти у світі, основними задачами було створити «Європейський освітній простір» для вищої та професійної освіти, де попит і пропозиція можуть вільно переміщатися. Конвергенція структур, визнання кваліфікацій, отриманих в інших країнах і розвиток Європейських рамок кваліфікацій має сприяти громадянам ЄС поліпшити свої навички, отримані ними в інших державах-членах. Гранти програми Еразмус (Erasmus) повинні підвищити мобільність студентів і, особливо сприяти вільному переміщенню студентів вищої освіти та освіти дорослих. (European E&T Systems in the 2-nd Decennium of the Lisbon Strategy, 2008, p.17). Протягом 1999-2010 років усі зусилля членів Болонського процесу були спрямовані на створення Європейського простору вищої освіти, яка стала реальністю з Будапешт-Віденської декларації у березні 2010. Наступне десятиліття буде спрямоване на консолідацію Європейського простору вищої освіти.

**Метою нашої статті** є вивчення та аналіз результатів процесу реалізації ЄПВО (ЕНЕА), а також напрямків його майбутнього розвитку. Основним матеріалом дослідження є автентичні джерела The Bologna Process: Its impact (on higher education development) in Europe and beyond, Focus on Higher Education in Europe 2010: the Impact of the Bologna Process, The Bologna Process 2020 та ін.

Аналіз результатів процесу реалізації ЄПВО (ЕНЕА) буде здійснено за наступними критеріями:

1. Розширення системи вищої освіти.
2. Трициклічна структура навчання Болонського процесу.
3. Європейська Кредитна система переносу та накопичення балів та Додаток до диплома.
4. Національна рамка кваліфікацій.
5. Студентська мобільність.
6. Тенденції отримання вищої освіти.

**Розширення системи вищої освіти.** З початку Болонського процесу системи Європейської вищої освіти значно вирости. Хоча тенденція до масової вищої освіти розпочалася ще до початку Болонського процесу, швидкість переходу, безумовно, прискорюється протягом останнього десятиліття. Кількість студентів Вірменії, Литви, Чорногорії та Румунії збільшилась практично в два рази. В інших 20 національних системах, участь студентів зростає більш ніж на 20%. У цілому, ця картина по всій Європі добре вписується у визнані світові тенденції масифікації в галузі вищої освіти – швидкі темпи змін в демографії Європейського простору вищої освіти в даний момент перевищують в інших регіонах світу. Демографічні зміни стосуються більшості країн, деякі стикаються з досить великим

збільшенням чисельності студентів у найближчі роки, в той час як інші країни будуть відчувати зниження кількості. Так кількість студентів вкрай різниться. Студенти в Росії, Туреччині, Україні, Німеччині та Великобританії становлять понад 50 % загальної чисельності студентів ЕНЕА.

Зростаюча кількість студентів змусила більшість країн збільшити кількість вищих навчальних закладів (ВНЗ). У Вірменії, Чехії, Македонія, Італії, Мальті, Чорногорії та Словенії кількість ВНЗ збільшилась більше ніж на 100%. Більша частина цього зростання була зосереджена на професійно-технічних і професійних програмах вищої освіти, і в цьому секторі також спостерігається зростання приватних і державно-визнаних ВНЗ (Crosier D., Parveva T., 2013, p. 31-32).

У 2008-2009 фокус пріоритетів змістився на інші Болонські питання, зокрема забезпечення якості та розвитку національних кваліфікаційних механізмів. Питання мобільності, доступу, участі та фінансування залишаються незмінно важливими з плином часу для всіх країн-учасниць Болонського процесу.

Трициклічна структура навчання Болонського процесу. Структура трьох циклів навчання (бакалавр-магістр-доктор) була цілком введена в більшості установ і програм у країнах-учасниць Болонського процесу. Частка студентів, що навчаються за програмами, відповідних системі трициклічності Болонського процесу, становить більше 90 % в трохі більше половини країн, а також між 70 і 89% в іншій чверті країн. Тим не менше, більшість країн все ще мають довгі програми 5-6 років з конкретних дисциплін, які не відповідні до типової структури Болонського циклу. Це відноситься найчастіше до медицини, стоматології, фармації, архітектури, ветеринарії, і, в меншій мірі, машинобудування, право, теології, психології та підготовки вчителів (Crosier D., Parveva T., 2013, p. 32-33).

Статистичні дані за 2008 рік свідчать про те, що лише в 10-ти з 34-х систем вищої освіти студенти навчаються за програмами Болонської трициклової структури. У чотирьох країнах: Австрія (47%), Німеччина (36%), Словенія (31%), Іспанія (4%) менше, ніж половину студентів навчалися за програмами в структурі Болонського процесу. Більш ніж три чверті країн мали дещо довгі програми, що охоплюють перші два цикли. Відсоток студентів, що навчаються на цьому виді програм варіювалися в Польщі від 1%, у Фінляндії та Молдові до 19%. (Crosier D., Parveva T., 2013, p. 34). Незважаючи на відмінності від країни до країни, дослідники переконані, що впровадження трициклової структури мало найбільш істотний вплив на системи вищої освіти в Центральній та Східній Європі. Результатом реалізації цих фундаментальних реформ на даному етапі можна вважати спільність між системами вищої освіти, що стосуються обсягу роботи та тривалості більшості програм на рівнях бакалавра

та магістратури. Більшість країн мають комбінацію 180 ECTS і 240 ECTS програм у першому циклі. У Бельгії, Франції, Італії, Ліхтенштейні та Швейцарії є модель 180 ECTS для ступенів бакалавра. Модель 180 ECTS також домінує у більше ніж 75 % програм в 14-ти системах вищої освіти. У другому циклі модель 120 ECTS на сьогоднішній день є найбільш поширеною в 42-х системах вищої освіти. Ця модель існує в Албанії, Вірменії, Азербайджані, Франції, Грузії, Ліхтенштейні та Люксембурзі. Навчання третього циклу офіційно триває три-чотири роки, хоча в більшості країн відзначають, що, насправді, докторантура зазвичай займає більше часу для завершення освіти. Таким чином, на даний момент немає єдиної моделі для першого або другого циклу програм в Європейському просторі вищої освіти: в першому циклі, в більшості країн існує комбінація 180 ECTS і 240 ECTS та / або іншій тривалості (Crosier D., Parveva T., 2013, p.36).

Європейська Кредитна система переносу та накопичення балів (ECTS) та Додаток до диплома – два елементи Болонського інструментарію були розроблені для полегшення передачі кредитів в програми Erasmus, щоб сприяти мобільності студентів. На даному етапі в 34 країнах ECTS використовується в переважній більшості програм. Дослідники зазначають, що у цілому, реалізація ECTS як системи перенесення та накопичення кредитів майже завершена. Хоча у 7-мі країнах (Андорра, Австрія, Франція, Німеччина, Греція, Святий Престол та Туреччина) ECTS кредити використовуються для передачі та накопичення лише в 50-74% програм, тому робота там ще далека від завершення. Використання ECTS для накопичення робить програми більш прозорими і підтримує використання результатів навчання зароблені в іншому закладі, в країні або за кордоном, тому реалізація ECTS вимагає подальших зусиль.

Додаток до диплома є другим важливим інструментом Болонського процесу, згідно якого починаючи з 2005 року всі випускники повинні автоматично і безкоштовно отримувати Додаток до диплома. З 2011 року Додаток до диплома автоматично видається тільки в 25-ти системах вищої освіти. В інших 22-х системах Додаток до диплома видається тільки за запитом. У Боснії, Герцеговині, Сербії та Туреччині Додаток до диплома видається за плату. Дослідники зазначають про тенденцію зростання використання Додатка до диплома, але занепокоєні відсутністю національного моніторингу його ефективності (Crosier D., Parveva T., 2013, p.36-37).

Національна рамка кваліфікацій. У Бергені в 2005 році була прийнята загальна система кваліфікацій Європейського простору вищої освіти (FQ-EHEA) та започатковано розвиток національних рамок кваліфікацій (NQF). Національні рамки кваліфікацій повинні включати трициклову структуру та використання загальних дескрипторів, заснованих на результатах навчання, компетенцій

і кредитів для першого та другого циклів. Згідно з нашим аналізом, усі країни перебувають на різних рівнях НСК реалізацій – 80% (28 країн) розвиваючим або розробили комплексні NQF, 40% (14 країн) офіційно прийнятих NQF, 74% (26 країн) запропонували 8-рівень рамки з підрівнями. Ця різниця залежить від національної структури вищої освіти в країнах-членах. Але, незважаючи на відмінності і ускладнення цього процесу робота з розробки та реалізації NQF триває. Крозьє Д., Парвева Т. (Crosier D., Parveva T.,) у своєму дослідженні показали, що Болгарія, Греція, Казахстан та Україна знаходяться на на початкових стадіях впровадження та ще матимуть накреслити й узгодити пропозиції щодо форм структури національних кваліфікацій (NQF) (Crosier D., Parveva T., 2013, с.40).

**Студентська мобільність** була головною метою Болонського процесу, що пізніше надало новий стимул для встановлення мети для країн (EHEA): 'У 2020 як мінімум 20% випускників Європейського простору вищої освіти повинні вивчатися або мати період навчання за кордоном (The Bologna Process, 2009, p.4). Деякі країни визначили мобільність як частину своєї стратегії. Так, Бельгія, Франція, Мальта та Швейцарія приєдналися до 20% встановлених еталоном для Європейського простору вищої освіти до 2020 року. Деякі країни встановили показники для своїх національних систем, що виходять за рамки 20% для (EHEA): Нідерланди встановили 25% мобільності на 2013 рік, Австрія та Німеччина планують заохотити 50% своїх студентів провести принаймні один семестр за кордоном в 2020 році. Інші країни мають нижчий рівень амбіцій. Естонія прагне до 4-5% участі у програмі мобільності до 2015 року, а Фінляндія до 6-8% вихідної мобільності (outcoming mobility). Ірландія, Польща та Великобританія не мають на меті вихідної мобільності, але встановили кількісні показники для вхідної мобільності (Focus on Higher Education in Europe 2010., 2010, p.41-42).

Хоча Європейські програми (Erasmus та Erasmus Mundus, які просувають та фінансують мобільність студентів) як і раніше мають надзвичайно сильний вплив на національну політику, дослідники зробили висновок, що в деяких країнах, національна політика не поширюється на реалізацію конкретної Європейської програми мобільності. Вони занепокоєні незначними зусиллями країн, докладеними до аналізу національної політики та мір заохочення мобільності студентів, а також відсутністю надійних статистичних даних. Лише дані програми Еразмус (Erasmus) у даний час являються єдиним надійним орієнтиром для шкали кредитної мобільності (Crosier D., Parveva T., 2013, p.47; Focus on Higher Education in Europe 2010., 2010, p.38).

**Тенденції отримання вищої освіти.** Згідно із загальним показником, зазначеним у «Стратегії Європи 2020» отримання вищої освіти населенням 30-ти-34х-річного віку має становити 40%.

Однак, на додаток до такого загального показника ЄС, більшість Європейських країн встановили власні національні показники на 2020 рік в їх Національних програмах реформ (National Reform Programmes), за винятком Великобританії (чий показник був – 43% в 2010 році). По всій Європі національні показники різко міняються і не обов'язково в будь-якому місці близько до показника ЄС, починаючи від 60% в Ірландії до 26,7% у Румунії (Spatial Indicators for a 'Europe 2020 Strategy' Territorial Analysis, 2012, p. 44).

Виявлення тенденцій отримання вищої освіти серед представників 30-ти-34х-річної вікової групи протягом довгого часу є корисним способом оцінки прогресу Європейських регіонів у бік Європейського показника 40% та їхніх національних показників. У цілому, відсоток людей з вищою освітою в Європі зростає з 2008 року, в Європейському Союзі (ЄС-27) в цілому – від 31,1% в 2008 році до 33,6% в 2010 році – у переважній більшості країн Європи (Spatial Indicators for a 'Europe 2020 Strategy' Territorial Analysis, 2012, p.51).

Вивчення даних, наведених у «Територіальному аналізі показників для «Стратегії Європи 2020» (Spatial Indicators for a 'Europe 2020 Strategy' Territorial Analysis) показує на нерівномірність можливостей досягнення рівня отримання вищої освіти. Так, міські райони ЄС у порівнянні з сільськими районами мають набагато сильніші позиції, тому їм буде легше досягти Європейських і національних показників. Міські регіони мають більше можливостей для залучення й утримання висококваліфікованих 30-ти та 34-х річних чоловіків, пропонуючи професії відповідні їхній кваліфікації.

Така нерівномірність також спостерігається й серед регіонів з різним рівнем розвитку економіки. Вражаючими є досягнення Туреччини в 2008 – 2010 роках, яка з'явилася в топ-десятьці поряд з

Голландією, Польщею, Італією та Грецією. З іншого боку країни з високим рівнем отримання вищої освіти 30-ти та 34-х річною віковою категорією (Нідерланди, Австрія, Великобританія, Німеччина, Франція, Болгарія та Іспанія) зазнали зниження темпів її отримання між 16,16% та 30,26%. Причинами цього можуть бути або покращення/погіршення своєї системи вищої освіти, або здатність/нездатність залучення та збереження висококваліфікованої молоді (Spatial Indicators for a 'Europe 2020 Strategy' Territorial Analysis, 2012, p.5-55).

**Висновки.** Таким чином, вивчення та аналіз наукових автентичних матеріалів про результати процесу реалізації Європейського простору вищої освіти (ЕНЕА) дає можливість прогнозувати розвиток цього процесу за наступними напрямками:

1. Зростаючий відсоток людей з вищою освітою в Європі та ЄС, а також тенденції отримання вищої освіти представниками 30-ти-34х-річної вікової групи може привести до розширення як національних систем вищої освіти, так й до окремих ВНЗ; створення нових програм та виникнення дисциплін, особливо для дорослих студентів.

2. Встановлений еталон – 20% мобільності студентів для Європейського простору вищої освіти до 2020 року може змусити країни-члени ЄС та країни Європи вирішити проблемні питання, пов'язані з трицикличною структурою навчання та ECTS, щоб забезпечити реалізацію Європейських програм мобільності.

3. Країни, що знаходяться на початкових стадіях впровадження Національних рамок кваліфікацій (NQF) матимуть узгодити пропозиції щодо структури національних кваліфікацій та покращити показники отримання вищої освіти, щоб залишитися повноцінними учасниками Європейського простору вищої освіти.

#### Література

1. *European E&T Systems* in the 2-nd Decennium of the Lisbon Strategy European Commission, 2008. – P. 44. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bookshop.europa.eu/en/european-education-and-training-systems-in-the-second-decennium-of-the-lisbon-strategy-pbNC8009719/>
2. *Focus on Higher Education in Europe 2010: the Impact of the Bologna Process.* Education, Audiovisual and Culture Executive Agency, 2010. – P. 160. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic\\_reports/122EN.pdf](http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/122EN.pdf)
3. *SIESTA Spatial Indicators* for a 'Europe 2020 Strategy' Territorial Analysis. ESPON & Universidade de Santiago de Compostela, 2012. – P. 122. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/AppliedResearch/SIESTA/DFR/SIESTA\\_DFR\\_ReportxAtlas.pdf](http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/AppliedResearch/SIESTA/DFR/SIESTA_DFR_ReportxAtlas.pdf)
4. *Crosier D., Parveva T.* The Bologna Process: Its impact (on higher education development) in Europe and beyond. UNESCO: International Institute for Educational Planning, Paris, 2013. – P. 86. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002206/220649e.pdf>
5. *The Bologna Process 2020.* Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Leuven and Louvain-la-Neuve, 28-29 April 2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – P. 6 [http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/conference/documents/leuven\\_louvain-la-neuve\\_communique%C3%A9\\_april\\_2009.pdf](http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/conference/documents/leuven_louvain-la-neuve_communique%C3%A9_april_2009.pdf)

Natalia Mospan

**EUROPEJSKA PRZESTRZEŃ EDUKACYJNA:  
PODSTAWY PRAWNE**

Artykuł poświęcony jest zagadnieniom Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego (EHEA). Przedstawiono w nim analizę osiągnięć od czasu przyjęcia Deklaracji Bolońskiej oraz perspektywy rozwoju. Analizy zostały oparte na raportach Komisji Europejskiej. Rozpatrywano: rozwój systemu szkolnictwa wyższego; trójstopniową strukturę szkolnictwa; Europejski System Transferu i Akumulacji Punktów (ECTS) oraz suplement do dyplomu; krajowe ramy kwalifikacji; wymianę (mobilność) studentów. Stwierdzono, że po wprowadzeniu założeń Procesu Bolońskiego wzrosła liczba uczelni wyższych. O 20% wzrosła liczba studentów. W wielu krajach istnieje jeszcze cykl studiów 5-6-letnich, niezgodnych z trójstopniowym podziałem wg Deklaracji Bolońskiej. Jednak w 34 krajach dominuje nowy system. Stosowany jest też Europejski System Transferu i Akumulacji Punktów. Dzięki niemu wzrosła mobilność studentów. Zaplanowano, że np. do roku 2020 wzrośnie wymiana studentów o 20% między Belgią, Francją, Maltą i Szwajcarią, a także że liczba 30-34-latków z ukończonymi studiami wyższymi podniesie się do 40%. Przewiduje się dalszy rozwój szkolnictwa wyższego na trzech poziomach oraz wprowadzenia krajowych ram kwalifikacji.

**Słowa kluczowe:** Proces Boloński; szkolnictwo wyższe; krajowe ramy kwalifikacji; europejska przestrzeń edukacyjna.

Nataliya Mospan

**EUROPEAN HIGHER EDUCATION AREA DEVELOPMENT:  
LEGAL ASPECT**

The article says about the current state of development of the European Higher Education Area (EHEA), namely about the analysis of the results of this process after the adoption of the Bologna Declaration and it identifies possible prospects. The basic material research is authentic independent reports for European Commission made by group of researchers. The analysis of the implementation of the EHEA process has been made on the following criteria: 1) Expansion of higher education. 2) The Bologna three-cycle structure of the higher education. 3) European credit transfer and accumulation system and the Diploma Supplement. 4) The National Qualifications Framework. 5) Student mobility. 6) Trends in higher education. Although the trend towards mass higher education began even before the Bologna process, the speed of transition was accelerated during the last decade. The amount of students in Armenia, Lithuania, Montenegro and Romania has increased almost twice. The structure of the three cycles of study (bachelor-master-doctor) was fully implemented in most institutions and programs in the countries participating in the Bologna process. According to the researchers the implementation of ECTS as a system of transfer and accumulation of credits is almost complete in general. All countries are at different levels of NQFs implementations – 80% (28 countries) are developing or have developed comprehensive NQFs, 40% (14 countries) have formally adopted NQFs, 74% (26 countries) have proposed an 8-level framework with sub-levels. Some countries have identified mobility as a part of their strategy: Belgium, France, Malta and Switzerland joined the 20% benchmark set by the EHEA by 2020. Some countries have established metrics for their national systems that go beyond the 20% (EHEA): Austria and Germany plan to encourage 50% of their students spend at least one semester abroad in 2020. Other countries have a lower level of ambition. Estonia set 4-5% participation in mobility programs by 2015. The percentage of people with higher education in Europe has been increasing since 2008 and in the European Union as a whole – from 31.1% in 2008 to 33.6% in 2010 in the vast majority of European countries. The study results allow to predict the future direction of development of the EHEA, where the primary can be further expansion of higher education systems.

**Keywords:** Bologna process; higher education; the European Higher Education Area; the national qualifications framework.

**Рецензенти**

С. Сисоєва – д. п. н., проф., член-кор. НАПН України  
А. Чеснокова В. – к.ф.н., проф.

Стаття надійшла до редакції 07.11.2014